

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΤΑ ΦΙΛ Κ ΕΤ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

κι' όχι ή καθαρεύουσα. Αύτην πρέπει τὸ Σύνταγμα, ὡς ἐπίσημη γλῶσσα νὰ ἀναφέρει. Σ' αὐτήν πρέπει νὰ γράφονται οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα, οἱ ἀποφάσεις, τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικά ἔγγραφα. Αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Κράτους. Αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας.

Ἐπὶ τούτων καὶ στοὺς δυὸ αὐτοὺς ἀνώτατους πνευματικοὺς ὀργανισμοὺς ἀληθινοὶ δημοτικιστὲς καὶ φίλοι τῆς δημοτικῆς, ποὺ ξέρουν νὰ ἐκτιμῆσουν τὴν ἀξία τῆς καὶ νοιώθουν τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν καθολικὴ καθιέρωσίν της. Διαπύρσοι εἶταν ἄλλοτε κήρυκες τοῦ δημοτικισμοῦ. Στὴν ἀρχαῖζουσα λόγους ἀρχισαν νὰ ἐκφωνοῦν

μόλις ἀνοίξε καὶ γι' αὐτοὺς τῶν σκονισμένων τηβέννων ἡ ἱματιοθήκη. Βαραίνει τὰ στήθη ἡ ἀτμόσφαιρα. Ἴσως ὁμοίως, σὲ κάποιες μύχιες κάποτε ὀμίλιες, ὁ ἑαυτὸς τὸν αὐτοποδοπατημένο ἑαυτό του νὰ λυπᾶται, καιρὸς εἶναι, νὰ πάψουν νὰ ὑποστέλλουν τὶς σημαῖες τους. Καὶ νὰ ταχθοῦν αὐτοὶ πρῶτοι, μπροστὰ ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ἀληθινοὶ ταγοί, στὸν ὠραῖο γιὰ τὴν ἀρτίωση τῆς δημοτικιστικῆς νίκης, ἀγῶνα.

Αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη τιμὴ γιὰ τὸν νεκρὸ σήμερα Δάσκαλο, ποὺ κι' αὐτοὶ στὰ νεῖατα τοὺς ἐθαύμαζαν. Αὐτὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ μεγαλύτερη συμβολὴ τους στὴν ἀναμορφωτικὴ τοῦ ἔθνους ἀνέλιξη.

ΜΠΑΜΠΗΣ ΚΛΑΡΑΣ

ΕΝΑΣ ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ

Ὁ Ψυχάρης γεννήθηκε σ' ἓνα σταυροδρόμι τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Εἶδε τὸ φῶς στὴ μέση ἀκριβῶς τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐκεῖ ποὺ τελειώναν περίπου τὰ σύνορα ἑνὸς παλίου κόσμου κι' ἀπὸ κεῖ ποὺ ἀρχίζε μιὰ νεώτερη ἀναγέννηση γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Γεννήθηκε πάνω σὲ κείνο τὸ σταυροδρόμι τῶν ἰδεῶν ποὺ ὑπῆρξαν οἱ ἄμεσοι πρόγονοι τῶν σημερινῶν μορφῶν τῆς ζωῆς μας μὲ ὅλες τὶς ἀσύγκριτες τεχνικὲς ἐξελίξεις καὶ τὶς πνευματικὲς μας ἀμφιβολίες...

Ὡς τότε τὰ ἐθνολογικὰ πεπρωμένα τῶν λαῶν συγκροτοῦσαν μόνον οἱ γεωγραφικοὶ θρύλοι. Καὶ ξάφνου ξεκίνησε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ κεῖ κάπου, ἓνα νέο ἀναμορφωτικὸ ρεῦμα, ποὺ μέσα σὲ λίγες δεκαετίες πῆρε ἀπρόβλεπτες διαστάσεις καὶ καθολικότητα στὴν ἐπικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Φύσης καὶ τῶν ἐνστικτῶν μὲ τὶς συγκεκριμένες πιά διαθέσεις μιᾶς ριζικῆς ἀλλαγῆς τῶν ζωϊκῶν μορφῶν καὶ μιᾶς ἀνατοποθέτησης τῶν ἀξιολογικῶν νόμων σὲ κάποιες ρεαλιστικώτερες βάσεις.

Τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὀρθολογισμοῦ ἦταν τὸ πρῶτο μήνυμα τοῦ κόσμου, ποὺ πλάτυνε στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιά τοῦ Ψυχάρη. Ἀπὸ χρόνια στὸ Παρίσι, ἀτένισε μιὰν ὥρα αἰῶνος, μέσα στὴν ὁποία ὁ ἀνθρώπος ἔκανε τὰ πρῶτα φτερουγίσματα ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὑστερινὰ κατάλοιπα τῆς παλιᾶς ρωμαντικῆς μακαριότητος καὶ νὰ ἐξηγήσει τὸν ἑαυτό του σὲ μιὰν ἀπευθείας συνάρτηση μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ μὲ τὴν ἀλήθεια.

Τοῦτο ἔπαιξε κ' ἓναν ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν πνευματικὴ συγκρότηση τοῦ νεώτερου αὐτοῦ οἰκοδόμου κι' ἀναμορφωτῆ

τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Λίγο τὴ γνώρισε, ὁ Ψυχάρης, τὴν Ἑλλάδα. Γεννημένος στὴν Ὀδησσὸ καὶ μεγαλωμένος ὕστερα στὴν Εὐρώπη, παντρεμένος δυὸ φορές μὲ Γαλλίδες, θὰ ἦταν ἴσως ἀπόλυτα δικαιολογημένος ἂν ἀφομοιωνόταν ἐκεῖ, στὴν καινούρια πατρίδα, στὸ μεγάλο πάμφωτο κέντρο τοῦ Κόσμου, καθὼς περίπου γίνηκε μὲ τὸν Ζὰν Μωρεὰς καὶ μ' αὐτὸν ἀκόμα τὸν Ἐπισκοπόπουλο. Μὰ δὲν ἔγινε κάτι τέτοιο στὴν περίπτωση τοῦ συγγραφέα τοῦ «Ταξιδιοῦ». Ἀντίθετα ὁ Ψυχάρης ἔμεινε βαθύτατα Ἕλληνας, βαθύτατα Ρωμιὸς καὶ ἓνας φλογερὸς Πατριώτης. Καὶ δὲν ὑπῆρξε, ὁ μέγας αὐτός, καὶ γιὰ τὴ νέα του ἀκόμα Πατρίδα, μιὰ ἀσημότης. Ἐκεῖ, στὸ ἀπέραντο δυτικὸ χωνευτήρι ποὺ ἀνδρώθηκε, ἔζησε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐνεργὰ τὰ γεγονότα τοῦ καιροῦ του. Πῆρε ἓναν πρῶτο ρόλο στὸ ἀναμορφωτικὸ κίνημα, κι' ἔδωσε τὴ μάχη στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ φωτός, γιὰ νὰ γίνε σὲ λίγο καὶ Πρόεδρος τῆς περίφημης τότε «Γαλλικῆς Ἐνώσεως γιὰ τὴν Προστασία τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου», ποὺ στοὺς κόλπους της ἀριθμοῦσε προσωπικότητες ἑνὸς Ζολᾶ, ἑνὸς Κλεμανσώ, ἑνὸς Μπρινώ κ.ἄ.

Μ' ὅλα ταῦτα, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή δὲ λησμόνησε τὴ γενιὰ καὶ τὴ χώρα του. Οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή δὲν ἄφησε νὰ φύγει ἀπ' τὸ νοῦ του ἡ Μάνα Ἑλλάδα, ἡ ἀγαπημένη μακρινὴ Πατρίδα, στὴν ὁποία δὲν εἶδε —καθὼς ἴσως ὁ Μωρεὰς— τὶς Σοφόκλειες καὶ Πλατωνικὲς μόνο αὔρες, ἀλλὰ κυρίως ἓνα σύγχρονο ζωντανὸ καὶ δυνατὸ ὀργανισμό, ποὺ, μέσα σὲ κείνο τὸ πνεῦμα τῆς παγκόσμιας ἀναγέννησης ἔφθινε δῶ κάτω, στὰ νοτιοανατολικά τῆς Εὐρώπης, σὲ μιὰ

πικρότατη παρακμή, σε μία καθολική διαστροφή. τῶν ἰδεῶν, στερημένον ἐντελῶς κι ἀπὸ τὸ ζωντανὸ γλωσσικὸ του ὄργανο, τὸ πρῶτιστο αὐτὸ ἐκφραστικὸ μέσο ποῦ θὰ μπορούσε νὰ δώσει τὴ δυνατότητα μιᾶς πνευματικῆς ἀνάτασης στὸν τόπο. Κι ἀποφάσισε ν' ἀφιερῶσει ὀλάκερο τὸν ἑαυτὸ του στὴν Ἑλλάδα ὁ Γιάννης Ψυχάρης. Βέβαια: «Ἀποφάσισε» εἶναι ἡ λέξη ποῦ ταιριάζει, γιατί τὸ ἤξερε καλά, ὁ σοφὸς ἐκεῖνος, ὅτι σταυρική θὰ ἦταν ἡ πορεία ποῦ θὰ ἀκολουθοῦσε. Εἶχε προβλέψει μὲ τὸ διορατικὸ του νοῦ τὴ φοβερὴ ἀντίδραση ποῦ θὰ συναντοῦσε τὸ ἐγερτήριο σάλπισμά του. Πολλὰ καὶ πυκνά ἦταν τὰ νέφη στοὺς ἑλληνικοὺς οὐρανοὺς καὶ πολλὴ καὶ ἰσχυρὴ ἡ στενοκεφαλιά, καὶ ἡ πνευματικὴ ἀντίδραση καὶ ὑποκρισία. Ἄλλωστε πρὶν ἀπ' αὐτόν, κι ἄλλος μεγάλος εἶχε χαρακτηρίσει τὴν κούφια τούτη κατάσταση. «Δὲν ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου—γράφει ὁ Διονύσιος Σολωμὸς—πάρει Ἑλευθερία καὶ γλώσσα. Ἐκείνη ἄρχισε νὰ πατεῖ τὰ κεφάλια τὰ τούρκικα, ἐτούτη θέλει πατήσῃ ὀγλήγορα τὰ σοφολογιωτατίστικα, κι ἔπειτα ἀγκαλιασμένες καὶ οἱ δύο θέλει προχωρήσουν στὸ δρόμο τῆς δόξας, χωρὶς ποῦ νὰ γυρῶσιν ὀπίσω καὶ ἂν κανένας σοφολογιώτατος κράζει ἢ κανένας τούρκος βαβῖσει γιατί γιὰ μένα εἶναι ὁμοιοὶ καὶ οἱ δύο». Βαθειὰ στοχάστηκε, λοιπόν, ὁ Ψυχάρης, πρὶν καταφέρει τὸ ἐξυγιαντικὸ πλῆγμα. Ἔπρεπε νὰ χτυπήσῃ κάπου σὲ θεμέλιο, σὲ ρίζα, στὴ ρίζα τῆς νοσηρότητας καὶ τοῦ καθαρευουσιάνικου Φαρισαϊσμοῦ. Ἦταν ἕνας μεγάλος τῆς πέννας μάστορας. Σήκωσε τ' ὀπλισμένο του τὸ χέρι καὶ χτύπησε μὲ σοφὸν ὑπολογισμό. Χτύπησε κεῖ ποῦ πονοῦσε περισσότερο. Ἀκριβῶς στὰ ἱερά καὶ τὰ ὄσια... Τὸ μεγάλο σύμβολο τῆς Φυλῆς «Ὁ Παρθενῶνας» γίνθηκε ἀπὸ τὴν τσεκουριά «Παρθενός»... Αὐτὸ ἦταν. Ἦρθε ἡ καταιγίδα. Συναγερμὸς στὸ σοφολογιωτατίστικο κάστρο. «Παρθενός»... Ἀλλοίμονο! Χαθήκαμε, πάει ἡ Φυλή... Πάνε τὰ πάτρια καὶ τὰ ἱερά...

Αὐτὴ ἡ λέξη «Παρθενός» ἦταν ἀναμφισβήτητα ἐν' ἀπὸ τὰ ἐξυπνότερα καὶ τὰ στρατηγικώτερα εὐρήματα τοῦ Ψυχάρη. Ἦταν ἡ λέξη-ταμπού. Καὶ κανεὶς ἀσφαλῶς δὲ θὰ συγχωροῦσε τὴν ἀσέβεια. «Ἡ νίκη—γράφει ὁ Βάρναλης—τοῦ Δημοτικισμοῦ στὴ νεοελληνικὴ ποίηση καὶ λογοτεχνία, ὁ χωρὶς ἐξαίρεση νόμος τοῦ δημιουργικοῦ μας λόγου, χρωσιέται σὲ τελευταία ἀνάλυση στὸν «Παρθενό»... Ὁ «Παρθενός» εἶναι ἡ πιὸ κρίσιμη στιγμή στὴν ἱστορία τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων».

Ἔνα τόλμημα σὰν αὐτὸ δὲν ἦτανε κάτι ποῦ εὐκόλα τ' ἀποφασίζει κανεὶς. Χρειάζεται ἀρκετὴ παλληκαριά, στὸν ὁποιοδήποτε πνευματικὸ ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὰ βάλει μ' ἕναν ὀλάκερο κόσμο. Αὐτὸ ἦταν ἕνα μέγιστο προτέρημα τοῦ Ψυχάρη. «Ἄμα

φοβᾶσαι—λέει—εἶσαι τὸ μισὸ νικημένος... Ὁ ἄντρας τὸ χρωστᾶ νὰ φαίνεται ἄντρας μὲ ἀπόφαση, μὲ κουράγιο». Βέβαια, τὸ τόλμημα τοῦτο μαζί μὲ κάποιες ἄλλες ἀναμφισβήτητες ὑπερβολές ἔκαμαν τὸ Ψυχαρικὸ ἔργο νὰ περάσει ἀπὸ μιὰν ἐποχὴ καὶ νὰ μείνει ὡς τὰ σήμερα, σὰν ἕνα τιτωμένο στὸν ἀνεμο φλάμπουρο μιᾶς ἀνταρσίας. Ὅμως, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔφερε τὸ ποθούμενο ἀποτέλεσμα. Μέσα στὴν ἐντρομὴ παραζάλη ὁ σοφολογιωτατισμὸς καὶ ἡ καθαρευουσιάνικη ἀντίδραση ἀναγκάστηκαν νὰ συνθηκολογήσουν. Μὰ ποτὲ δὲν ἐσυγχώρησαν τὴν ἡττα τους αὐτὴ στὸν Ψυχάρη. Ἔτσι σὰν ἀπὸ ἐκδίκηση, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, ἀκοῦμε κάποια συκοφαντικὰ ὑπονοούμενα καὶ κάποιες ὑποπτες ἀοριστίες γιὰ κείνον ποῦ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ φλογεροὺς πνευματικοὺς μαχητὲς στὴ μακρυνὴ κι ἀκάνθινη πορεία τῆς Χώρας μας. Πόσο πικρὴ πλάνη, ἄγνοια κι ἀστοχασιὰ εἶναι μιὰ τέτοια σκέψη, δὲν χρειάζονται περίπλοκα ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ. Ἀρκεῖ ἕνα κείμενό του καὶ μόνο γιὰ νὰ δείξει—καθρέφτης—τὸ πόσο φλογερὸς πατριώτης ἦταν ὁ νεώτερος ἐκεῖνος Δάσκαλος τοῦ Γένους.

Στὸ περίφημο κήρυγμά του «Γλῶσσα καὶ Λαὸς» γράφει: «Ἡ Ἑλλάδα εἶναι τόντις ἕθνος ποῦ δὲ μοιάζει μὲ τ' ἄλλα. Ἐκεῖνο ποῦ τὴν βαστᾶ, ἐκεῖνο ποῦ δὲν τὴν ἀφίνει νὰ πεθάνει, ἐκεῖνο ποῦ τὴν ἀνάστησε στὸ εἰκοσι ἕνα εἶναι ἡ δόξα τῆς ἡ παλιά. Εἶναι μ' ἄλλα λόγια ἡ ποίησή της, ἡ πρόζα τῆς, εἶναι ἡ φιλολογία τῆς. Καὶ εἶναι τόντις τὸ μόνο παράδειγμα, ὅσο ξέρω, ἐνὸς ἕθνους ποῦ ἀθανασία ὕλική, ἀθανασία πολιτικὴ τοῦ χάρισε ἡ ποίηση. Τέτοια ὁμως ἀθανασία ἔχει συνέπειες ἰδιαίτερες. Ἡ Ἑλλάδα ἔχει χρέη καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Πρέπει νὰ βγάλει φιλολογία καὶ τοῦ λόγου τῆς ἀντάξια τῆς ἀρχαίας, εἰδεμὴ σὲ βάρος τῆς θὰ πέση νὰ μιλᾶ ὄλο κι ὄλο γιὰ τοὺς προγόνους τῆς, γιατί τότε συγκρίνουνε οἱ ἄλλοι καὶ λένε «φαίνεται ἡ μόνη τῆς ἀξία εἶναι κάτω στοὺς Ἑλήσιους τοὺς κάμπους.» Θὰ ἦταν ἀδικο νὰ τῆς γίνῃ φήμη τόσο βαρειά. Κατέβηκα πολλές φορές στ' ἄγια τὰ χώματά της. Μίλησα μὲ τὸ λαὸ μας κι ἀπόρησα πάντα μὲ τὴν ἐξυπνάδα του. Εἶναι μάλιστα μπορῶ νὰ πῶ ἐξυπνος μὲ τὸ πάρα πάνω. Σὲ ἄλλα μέρη στὴν Εὐρώπη, βλέπεις ἀξάφνα χωρικοὺς μὲ μούτρα κοιμισμένα, χωρικοὺς ποῦ σκάβουνε, βωλοσηκώνουνε καὶ τίποτα ὄξω ἀπὸ τὴ δουλειά τους δὲ συλλογιοῦνται. Κι' ἔτσι τὸ σωστό, γιατί ἔτσι θὰ προδέψῃ καὶ ἡ γεωργία. Ὁ δικός μας χωρικός ἀκόμα καὶ κεῖ ποῦ βωλοσηκώνει, μέσα του λέει πῶς τί δὲ θὰ κέρδιζε τὸ ἕθνος ἂν εἶτανε τοῦ λόγου του Πρωθυπουργός. Ἀφοῦ τὸ θαρρεῖ μπορεῖ μιὰ μέρα καὶ νὰ τὸ δείξῃ. Βέβαιος εἶμαι, ἡ ἀκλόνητη πεποίθησή μου εἶναι πῶς ἕνας τέ-

τοιος λαός θάματα θά καταφέρει. Τό προσμένει κι όλας ή Εύρώπη από μάς. Άπό τήν ποίησή μας έμαθε νά μάς τιμά, χωρίς ποίηση θά μάς άψηθήση. Πώς θέλετε όμως νά πούμε τήν ψυχή μας άν δέν τήν πούμε στη γλώσσα μας; Και τή γλώσσα μας, ό καλαμαράς μάς τή σήκωσε μήν τύχει και ξαναχτίσουμε δικό μας Παρθενώνα... Η καρδιά μας άμα θέλει νά ξεχυθή, νά φανερώση τόν πατριωτισμό της, πώς θά πη άραγες; «Η Έλλάς μας» ή μήπως θά φωνάξη πολύ σωστότερα «ή Έλλάδα μας»;

Η φιλολογική και κοινωνική θέση του Ψυχάρη σφραγίζεται από μία βαθύτατη αγάπη πρὸς τὰ έθνικά της φυλής ιδανικά και από ένα συντηρητικώτατο πνεύμα για κάθε άστοχο κοινωνικό πειραματισμό. Ο έπαναστάτης αυτός ήταν άφάνταστα συντηρητικός και υπήρξε ένας από τους λί-

γους ίσως λογοτέχνες πού ποτέ δέν έπέ-
ρασαν στα πλαίσια του έπαναστατικού
κοινωνισμού, για νά υποχωρήσει με τόν
καιρό βήμα πρὸς βήμα στην άστική του
άφειτηρία.

«Είτανε ό άγώνας μας μεγάλος — λέει κάπου — ή Έλλάδα είναι όνομα γλυκό και δοξασμένο, μά ενώ λέγανε οί άλλοι πώς ή Έλλάδα έχει μόνον παρελθόν, έμεις λέγαμε πώς έχει μέλλον, τέτοιος ό πόλεμός μας».

Ο Ψυχάρης περπάτησε πολύ σ' όλους τούς τομείς της ανθρώπινης γνώσης. Συνάντησε τήν άρνηση, κανόνα αιώνιο για κάθε κίνημα προόδου. Μά ένας ιδεολογικός πόλεμος πρέπει νά είναι πάντα ένας τίμιος πόλεμος και είναι άπαράδεκτο νά κυλιέται στο βόρβορο μιās άνεύθυνης συκοφαντίας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

